

Tarım Kültürünün Dil Ailelerinin Oluşumuna Etkisi ve Altay Dilleri Ailesi Örneği*

ÖĞR. GÖR. DR. GÜLHAN ÖZ AÇIK**

Öz

Dilin kökeni ve akrabalık sınırlarının tespiti, yüzyıllardır araştırmacıların ilgisini çekmiş konulardır. 19. yüzyılda karşılaştırmalı dilbilimin ilke ve yöntemlerinin tam olarak belirlenmesiyle birlikte, bilimsel akrabalık çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalarla kimi dillerin köken bilgileri ve genetik ilişkileri ortaya çıkarılmıştır. Yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve farklı disiplinlerden gelen bilgilerle, dillerin genetik akrabalığının incelenmesinde kullanılacak farklı ölçütler geliştirilmiş; var olan ölçütlerin güvenilirliği incelenmiştir. Tarım kültürünün dil ailelerinin oluşumuna etkisi de son dönemlerde dile getirilen ve farklı dil aileleri üzerinden incelenen bir ölçüttür. Bu kültürün dil ailelerinin oluşumuna doğrudan etkili olduğu farklı örneklerde tespit edilebilmektedir. Dünya dillerinin yanı sıra Altay dil birliğindeki diller de tarım kültürünün izlerini taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: dil aileleri, dil ilişkileri, tarım kültürü, tarihî-karşılaştırmalı dilbilim, Altay dilleri ailesi

THE EFFECT OF AGRICULTURAL CULTURE ON THE FORMATION OF LANGUAGE FAMILIES AND EXAMPLE OF ALTAIC LANGUAGE FAMILY

Abstract

Determining the origin of the language and kinship boundaries are issues that have attracted the attention of researchers for centuries. In the 19th century, with the exact determination of the principles and methods of comparative linguistics, scientific kinship studies began. With these studies, the origins and genetic relationships of some languages were revealed. With the scientific and technological developments experienced and the information coming from different disciplines, different criteria that can be used in the examination of the genetic relatedness of languages have been developed; the reliability of the existing criteria was examined. The effect of agricultural culture on the formation of language families is a criterion that has been recently expressed and analyzed through different language families. It has been determined in different examples that this culture has a direct effect on the formation of language families. In addition to the world languages, the languages of the Altaic language union also bear the traces of agricultural culture.

* Gülhan Öz Açık'ın "Dil Akrabalığı ve Altay Dillerinin Akrabalığı Araştırmaları Hakkında Bir Değerlendirme" tezinin alt başlıklarından geliştirilmiştir.

** Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, gulhanozacik@gmail.com, Orcid: 0000-0002-0686-1827

Gönderim tarihi: 05.01.2022

Kabul tarihi: 16.02.2022

Keywords: language families, language relations, agricultural culture, historical-comparative linguistic, Altaic languages family

GİRİŞ

Dil yetisinin, insanın ayırıcı özelliği olması bakımından insanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilmektedir. Modern insanın atası ve daha eski zamanlarda yaşadığı bilinen Neandertallerin de dil yetisine sahip olduğu kanıtlanmış bir gerçektir (Lewin, 2008, s. 221). Homosapienslerin 60.000 yıl öncesine, son yapılan araştırmalarla da dil yetisine sahip olduğu belirlenmiş olan Neandertallerin 250.000 yıl öncesine kadar hayatta olduğu (Hall, 2008, s. 103) düşünüldüğünde dil tarihinin ne kadar eskilere dayandığı ortaya çıkar.

Dili bir iletişim aracı olarak kullanabilme yetisi, dünyayı algılama, toplumsal bir varlık olma ve kültür oluşturabilme yetileriyle paraleldir. Bu bağlamda yazılı kaynaklar, insanlık tarihine göre çok eskiye gitmese de dilin geçmişi hakkında farklı göstergeler bulunmaktadır. Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan arkeolojik kazılarda gün yüzüne çıkarılan kalıntılar, o dönem insanının yaşamına dair ipuçları verirken bazı konularda da tahmin edilebilir bilgiler sunar.

Sosyal insanın varlığını sezdiren kültür parçaları (kalıntılar, mezarlar, eşyalar vb.) dil çalışmaları açısından oldukça önemlidir. Örneğin, dünyanın tarihi belirlenebilmiş en eski tapınağı olan Göbeklitepe Tapınağı, MÖ 11.000 yıllarından kalan devasa bir yapıdır. Göbeklitepe'ye kadar en eski tapınak olduğu düşünülen Stonhenge'in aksine ilkel değil oldukça gelişmiş bir toplumun varlığını sezdiren ve mimarisiyle öne çıkan bu tapınak, dönem insanının büyük bir kültüre de sahip olduğunu ispatlamaktadır. Sosyal insanın ürünü olan bu tarihi kalıntılar, yazı imgelerine sahip olmasalar da dilin varlığını ortaya koymaktadırlar. Bu kadar büyük ve görkemli yapıların iletişim olmadan yapılması olası görülmemektedir. Ayrıca sanat ve din gibi sosyal insan zekâsına ihtiyaç duyan alanların dil bilinci olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir.

Dilin kökeni sorunu bilim dünyasınca tartışılmaya devam ederken, diller arası ilişkiler, benzerlikler ve dil aileleri konuları da yüzyıllardır araştırmalara konu olmaktadır. Diller arasında var olan belirgin benzerlikler, biyolojik yapılarda olduğu gibi diller arasında bir tür genetik ilişki olup olamayacağını düşündürmüştür. Bu bağlamda diller arasındaki ilişki türleri incelenmiş ve yapılan çok sayıda araştırma sonucunda farklı nedenlerden kaynaklı dil ilişkisi türleri olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu benzerliklerin olası nedenlerini, Róna-Tas (1975, s. 209), 1. tarihsel ilişkiler, 2. bölgesel yakınlaşma, 3. tipolojik paralellikler, 4. bağımsız köklerin geçişi, 5. tesadüf, 6. genetik ilişki olarak sıralamaktadır.

Aynı bölgede konuşulan ve yüzyıllarca aynı coğrafyada yaşamış olan diller arasında farklı katmanlarda ilişkiler söz konusudur. Bu ilişki kimi zaman sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerle karşı karşıya gelen toplumların dillerinin karışması şeklinde olurken kimi zaman da ilişki düzeyi çok düşük olmakla birlikte coğrafya ve bilinç dünyasının ortaklığından da kaynaklanabilir. Bu tür ilişkilerin tarihi süreçte takip edilmesi mümkün olduğu gibi; çözümlenemeyen, yazı öncesi döneme ait derin ve yoğun ilişkiler de mevcuttur. İlişki düzeyi yoğun ve çok eski olan dillerde, genetik olmayan ikincil bir akrabalık oluşmaktadır. Bu tür ilişkiler, dilbilimsel açıdan çözümlenmesi en zor olan ilişki türlerindedir.

Bugün antropolojik çalışmalarla, daha Neandertaller döneminde dahi farklı coğrafyalarda yaşayan toplulukların birbiriyle ilişki içine girdiği tespit edilebilmektedir. Bu ilişkiler, melez dillerin oluşmasına ve bu melez dillerin zamanla dil aileleri içindeki alt kollara dönüşmesine neden olmuştur. Bu bölgesel yayılmaların ve yoğun ilişkilerin sonucunda dil ailelerinin oluşmuş olma ihtimali genetik akrabalıktan çok daha olası görünmektedir. Ticaret, dışevlilik (egzogami), göçler, yerleşik hayata geçiş ve savaşlar, bugünkü dillerin kökenini etkilemiştir. Günümüze yaklaştıkça hızla artan insan nüfusu, büyük dil ailelerini oluşturmasının yanı sıra, binlerce yıl sürmüş olan ilişkilerin farklı kollardan ilerlemesine de neden olmuştur.

Bu noktada, geçmiş zamanlarda farklı toplulukları bir araya getiren nedenlerin başında tarım kültürü gösterilebilir. Avcı-toplayıcı düzeyde daha kapalı gruplar hâlinde yaşayan toplumlar, tarımın ortaya çıkışı ile birlikte birbirleriyle daha yoğun ilişkiler içine girmeye başlamıştır. Bugün elde edilen bilgiler, tarım toplumlarının ortaya çıkışı ile dil ailelerinin tarihleri arasında bir paralellik olduğunu göstermektedir.

1. TARIM KÜLTÜRÜNÜN DİLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Son Buzul Çağı'ndan sonra, yaklaşık 14.000 yıl öncesine gelindiğinde, dünyanın farklı noktalarında tarım kültürü, birbirinden bağımsız olarak gelişmiştir. Bunun sebebi, biten Buzul Çağı'nın ardından gerçekleşen iklim ısınmasıdır. Yakındoğu'da MÖ 12.000, Çin'de ve Amerika'da MÖ 10.000. yüzyılda tarım kültürü gerçekleşmeye başlamıştır. Picq vd. (2013), bu dönemde gelişen tarım faaliyetleriyle Yontma Taş Devri'nin bittiğini ve bu dönemin avcı-toplayıcı dilinin de ilk tarımcıların dili içinde asimile olduğunu söyler. Bu bölgelerde bulunan kalıntılarda, kemikten yapılmış oraklar, yabani buğday, yulaf gibi tohumlar tespit edilmiştir. Bu durum, o dönemlerde insanların yerleşik hayata geçtiğinin en önemli kanıtıdır. Toplumların yerleşik hayata geçmesi, dillerin de belli bir bölgeye sabitlenmesini sağlamıştır. Göçler ve doğal nedenlerle sürekli hareket hâlindeki toplumların bölgelerini belirlemeleri, dillerin ilişki boyutlarını sınırlamış ve dilsel alanların oluşmasına neden olmuştur. Böylece belirli bir coğrafyada konuşulan dillerin ilk sınırları çizilmeye başlanmıştır.

Tarım kültürü dünya üzerinde giderek yaygınlaşarak bütün toplumlara hâkim olmuştur. Böylece dil çeşitliliği azalmış ve çiftçi dilleri kendi bölgelerinde hâkim diller olmaya başlamıştır. Tarım kültürüne geç giren azınlık gruplar ise, zaman içinde tarım ve ticareti ellerinde bulunduran yerleşik gruplar içinde dilleriyle birlikte asimile olmuşlardır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, bugünkü dil ailelerinin kökeninin o coğrafyada yerleşik hayata geçen ilk grupların diline dayandığı düşünülebilir. Oluşan picin ve kreoller nedeniyle birbirine yaklaşmış farklı dil gruplarının bugünkü ailelerin temelini oluşturma ihtimalleri yüksektir.

Tarım kültürünün ve ilk çiftçilerin dillerinin bugünkü dil ailelerinin oluşumuna etkisi, farklı dil aileleri üzerinden giderek artan sayıda örnekle desteklenmektedir. Diamond (2010, s. 54), iki farklı adaya yerleşen Yeni Zelanda yerlisi Maoriler örneğiyle, tarım kültürünün toplumlar üzerindeki yoğun etkisini gösterir. Yerleştikleri adaların coğrafi şartlarından dolayı, aynı soydan gelen Maoriler, bir adada tarımla uğraşırken diğer adada avcı-toplayıcı bir hayat tarzını benimsemek zorunda kalır. Zaman içinde tarımla uğraşan grup hem nüfus hem ekonomi olarak

güçlenip bölgede yayılcı ve istilacı bir politika izleyerek bölgede hâkim grup olmayı başarmıştır. Bu örnek, toplumların tercih ettiği farklı yaşam tarzlarının baskın grubun ortaya çıkmasını göstermesi bakımından önemlidir.

2. ALTAY DİLLERİNDE TARIM KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ

Tarım kültürü dünyada benzer zaman aralıklarında ortaya çıkmış ve farklı toplumlarda etkisini göstermiştir. Bu etkiyi yaşayan dil gruplarından biri de Altay dilleridir. Türk dili için varsayımlar genellikle, 762'de Manihaizm'i kabul ettikten sonra yerleşik hayata geçen Uygur Türkleri ile başlatılır. Türklere ait ziraatla ilgili ilk kavramların *-udçı* 'sığırtaç', *barım* 'mal, mülk, servet', *borlıkçı* 'bahçıvan' vb.- Uygur metinlerinde oluşturulduğu belirtilir (Bkz. Akar, 2010, s. 19 ve Gül, 2004, s. 63-80). Ziraat kültürünün tarihlendirmesini Hun dönemiyle ilişkilendiren çalışmalar (Bkz. User, 2008) da mevcuttur; ancak Türkçenin tarım örnekleri bağlı olduğu dil ailesi gibi çok eskilere gitmektedir.

Altay dillerinin tarihi gelişimi, üyelerinin belirlenmesi üzerine yapılan çalışmalar, bu dil ailesinin köklerinin MÖ 5700'lere kadar gittiğini göstermektedir. Altay dillerinin üyelerinin belirlenmesinde, klasik tarihi-karşılaştırmalı ve leksikoistatistiksel dilbilim yöntemleri kullanılmış ve bu yöntemler sonucunda Japonca ve Korecenin diğer Altay dillerinden daha önce ayrıldığı ve diğer dillere oranla birbirine daha yakın olduğu tespit edilebilmiştir.

Altay dillerine Bayesci yöntemle yaklaşan Robbeets ve Bouckaert (2018), bu dil ailesinin zaman derinliğinin çok büyük olmasından dolayı doğru sonuçlar verememesini vurgular. Uygulanan bu yöntem istatistikte kullanılan bir olasılık hesaplama yöntemidir. Karşılaştırma yapılan dillerde temel kelime listesi ve ortak kökler incelenerek dilin tarihlendirmesi ve köken bilgisi hesaplanmaktadır. Ancak diğer yöntemlerde olduğu gibi bu yöntemde de Altay dillerindeki büyük zaman derinliği, denkliklerin kurulmasında problem yaratmaktadır. Çünkü bu zaman diliminde birçok kardeş dil yok olmuş veya kayıt altına alınamamıştır. Yine aynı çalışmada vurgulandığı gibi Avustralya dil ailesinde 1200, Hint-Avrupa dil ailesinde 445 dil sayılırken, Altay dillerinden yalnızca 50 dil hayatta kalabilmiştir.

Bütün bunlar bir problem olarak karşılaşılsa da farklı kuram ve yöntemlerle karanlık dönemler aydınlatılmaya çalışılmıştır. Robbeets (2017a, 2017b), bugünkü büyük dil ailelerinin erken dönem çiftçilerin dillerinin yayılmasıyla oluştuğu düşüncesini *Çiftçilik/Dil Dağılımı Hipotezi* ile savunur. Bu hipotez, avcı-toplayıcı küçük grupların yerini daha kalabalık nüfuslu çiftçi grupların yerini aldığı ve ata dillerin erken çiftçilerin dilleri olduğu düşüncesine dayanır. *Çeşitlilik merkez ilkesinden* (çeşitliliğin odağı/ merkez yer çekimi ilkesi) yola çıkarak, Transavasya¹ dillerinin ana vatanının Güney Mançurya'daki Batı Liao Nehri olduğunu düşünür. Bayezyan teoriye göre incelendiğinde ise Ana-Transavasya dili MÖ 5700'e kadar gitmektedir. Bu tarihi, MÖ 4600 Ana-Altayca, MÖ 3300 Ana-Japon/Korece ve MÖ Ana-Moğol/Türkçe dilleri takip etmektedir.

Robbeets bu tarihlendirmeleri tarım kültürünün ortaya çıkışı ile karşılaştırır ve belirli bir denklik tespit eder. Çin'in doğusundaki en eski tarım kültürlerinden biri olan Xinglongwa

¹ Robbeets ve Johanson, Altay dilleri terimi yerine Transavasya dilleri terimini kullanmaktadır. Bu terim ile Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Korece ve Japoncanın oluşturduğu büyük dil ailesini ifade eder.

kültüründe, MÖ 6200 civarı darı tarımı görülmektedir. Bu veriler sonucunda Robbeets, geniş spektrumlu geçim kaynağına sahip olan insanların, Ana-Transavasya dilini konuştuğunu ve Altay dilleri ile Japon-Kore dilinin ayrımının tarım sürecinin sonuna doğru gerçekleştiğini düşünür. Yine Bayezyan yöntemle yaptığı araştırmalarda, Japon-Kore dilinin MÖ 3300'de Transavasya dillerinden ayrılmasıyla, Kore'deki darı tarımının ithalat tarihi olan MÖ 3500 tarihindeki paralellik, büyük dil grupları içinde alt kolların oluşumunun tarımın etkisiyle olduğunun bir göstergesidir.

Altay dillerinin atası olduğu varsayılan Ana-Transavasya diline ait **pata* "ekim alanı", **pusu-* "elle serpmek", **kuru* "ceviz, meşe palamudu, kestane veya çam fıstığı gibi nişasta üretiminde kullanılan fındık", **abu* "Althaea cinsine ait, kökleri nişasta bakımından zengin bitki", **suru-* "öğütme" (EDAL) gibi birçok zirai kökün varlığı kuramı destekleyenler için birer kanıt olarak gösterilmektedir. Bu ve birçok kökün kanıt olarak kabul edilmesinin yanı sıra ortak sözcüklerin kopyalamayla paylaşılma olasılığı da söz konusudur.

Savalyev (2017, s. 134), Altay dillerini, mikro üyeler (Türkçe, Moğolca ve Tunguzca) üzerinden inceleyerek tarım kültürünün izlerini sürmeye çalışır. Türk, Moğol ve Tunguzların hayatında tarımdan ziyade pastoral göçebe hayat tarzının izlerinin daha belirgin olduğu görüşünü savunur ve bunu etimolojik sözcüklerden derlediği örneklerle destekler. Bu dillerin ana dönemlerinden itibaren uzun süre bir arada yaşamadan kaynaklı yoğun dil ilişkisi içinde olduklarını vurgulaması önemlidir. Bu diller içinde Ana Türkçenin, göçebe pastoralist konuşma tarzının en tipik özellikleri olan yaş ve cinsiyete göre hayvan adlandırmaları yapması ve evcil hayvanlar için sofistike bir isim sistemine sahip olmasından dolayı bu dil konuşurlarının tarımdan ziyade göçebe hayat tarzına ait olduklarını vurgular. Ancak genel olarak bakıldığında Ana Altay dönemine ait pastoralizme işaret eden hiçbir Altay rekonstrüksiyonu olmamakla birlikte bazı kökler tarımla ilişkilendirilebilir. Ana Türkçe için ise en tipik örneklerden olan "darı" için tarımla ilgili en olası kök, **ügür*, **darig* ve **Konak'tır*. Ve bunlardan **ügür*, Eski Uygur metinlerinde geçmesi ve Genel Türkçeden ilk ayrılan diller olan Çuvaşça ve Yakutçada görülmesi nedeniyle en eski sözcük olma ihtimalini güçlendirir.

Altay dili konuşurlarının tarımla olan ilişkisine mesafeli yaklaşan araştırmalar da mevcuttur. Ana-Altayca konuşurlarının çiftçi değil göçebe çobanlar olduğu düşüncesini savunan bir diğer isim Dybo'dur (1997, s. 170). Dilbilimsel kanıtlardan yola çıkarak Savalyev gibi göçebe diline örnekler sunar.

Japonca ve Korecede pirinç tarımı söz varlığı incelemesi yapan Whitman (2011, s. 157), bu dillerin ıslak pirinç döneminden önce bölgeden ayrıldığını söyler. Japonca ve Korece arasında pirinç tarımı dışında farklı ziraat sözcükleri paylaşımı daha fazladır. Arkeolojik verilerden de yararlandığı bu çalışmada, bu dillerin diğer Altay dilleri ile bir bağlantısı varsa bile diğer diller çok daha önce bölgeden ayrılmıştır diye belirtir.

Altay dillerinin karanlık tarihi, kelime listelerinin oluşturulması ve kök denkleğinin kurulmasında zorluk yaratmaktadır. Bu dillerin akrabalığını destekleyen çalışmalar, az sayıdaki denkleğlerin bir gösterge olduğu konusunda hemfikir görünmektedir. Ancak tarım kültürünün

baskın grubu temsil etmesi ve bunun sonucunda oluşacak dil ilişkilerinin, tespit edilen denkliklerin kod kopyalamadan kaynaklı olabileceği ihtimalini de doğurmaktadır.

Örneğin, daha yakın tarihte yaşanan Macarca ve Türkçe dil ilişkileri, tarım kültürünün toplumlar ve dolayısıyla diller üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Róna-Tas ve Berta'nın (2011) üç tabakaya ayırdığı bu ilişki aşamalarını Kincses-Nagy (2016) dört tabakaya çıkarır. 1. tabaka: Eski Batı Türkçesinden (Eski Bulgarca) Macarcaya giren sözcükler; 2. tabaka: yurt tutuş öncesi, Peçenek ve Kumanların dilinden Macarcaya giren sözcükler ve 3. tabaka: Osmanlıcadan Macarcaya giren sözcükler; 4. tabaka: Son ilişki dönemi Osmanlılar ve Macarlar arasındadır. Bu dönemde alıntılanan sözcüklerin büyük bir kısmı Modern Macarca hâlen kullanılmaktadır. Bu ilişki dönemleri içinde en büyük kopyalamalar yurt tutuş öncesinde yapılan kopyalamalardır. Bu dönemde yoğun olarak tarım sözcükleri, tarım alet edevat isimleri, tarımla ilgili eylem adları, şarap kültürüne ait söz varlığı ve hayvancılık söz varlığından kopyalamalar olmuştur. Buradan hareketle Macarlar ve Türkler arasındaki en yoğun ilişkinin Macarların yurt tutuşundan önce olduğunu ve Macarların tarım ve hayvancılığı Türklerden öğrendiği sonuçlarına ulaşılabilir (Kincses-Nagy, 2016).

Altay dilleri örneği üzerinden tarım kültürü ve dil aileleri ilişkisi incelendiğinde, iki muhtemel sonuç görünmektedir. Altay dillerindeki ziraata dayalı söz varlığı, grup üyeleri arasında sınırlı da olsa paylaşılmaktadır. Bu durum, bu diller arasında genetik bir ilişkinin olduğunu gösterebilir. Ancak Maoriler veya Türkçe-Macarca dil ilişkileri örneklerinde de görüldüğü gibi, tarım kültürünün, toplumları ve doğal olarak dilleri ilişki içine soktuğu ve bunun sonucunda hibrit dilleri ve devamında ikincil akrabalıkları oluşturduğu da düşünülebilir.

3. SONUÇ

Dillerin kökeninin tarihin karanlık çağlarına kadar gitmesi, diller arasındaki genetik bağların çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. İlk insanlardan itibaren ilişki içinde olan toplumlar nedeniyle diller arasında karışmalar söz konusu olmuştur. Bu ilişkiler, baskın olan grubun zayıf olanı etkileme, hâkimiyeti altına alma, asimile hatta yok etmesine neden olacak kadar toplumlar üzerinde etkilidir.

Toplumların maruz kaldığı her türlü ilişki, dilleri de doğrudan etkilemiştir. Bugün diller arasındaki benzerlik ve denkliklerin, ortak atadan gelen, paylaşılan özellikler mi yoksa yoğun dil ilişkisine bağlı paylaşılan kopya özellikler mi olduğunu tespit etmek oldukça zordur. Tarihî-karşılaştırmalı dilbilim, glottokronoloji ve leksikoistatistik gibi yöntemlerin belirlediği ölçütler diller arasındaki köken birliğini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Ancak Altay dilleri gibi tarihî derinliği fazla, yazılı hafızası az olan dil birlikleri bu ölçütlere kanıt üretmekte zorlanmaktadır.

Tarım kültürünün dünyanın farklı bölgelerinde yakın tarihlerde ortaya çıkması, dünya üzerindeki sosyal dengelerin değişmesine neden olmuştur. Avcı-toplayıcıların küçük gruplar hâlinde yaşadığı sosyal yapılar, tarım düzenine geçmiş yerleşiklerle yer değiştirmiştir. Yerleşik düzen ve ziraat nedeniyle hızla artan refah düzeyi, yiyeceğe sürekli ve kolaylıkla ulaşma ve bunun sonucunda daha sağlıklı ve uzun yaşam, göçlerin neden olduğu ölümlerin azalması, tarım ürünleriyle yapılan ticaret, tarım toplumlarını avcı-toplayıcı gruplar karşısında güçlü bir konuma

getirmiştir. Tarım toplumlarının belirli bölgelerde sabitlenmesi, dillerinin de belirli bir bölge ve sınır oluşturmasını sağlamıştır. Böylece dil sınırı denilen ilk sınırlar belli olmaya başlamıştır. Bugünkü dil ailelerinin asıl temellerinin bu dönemde başladığı söylenebilir.

Tarım toplumlarının sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesi, dillerinin baskın bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Bu nedenle tarım dillerinin ilk atalar olduğunu düşünen hipotezler geliştirilmiştir. Tarım kültürünün, ata dilleri oluşturmasının yanı sıra, diller arası ilişkilerin oluşmasında da etkisi söz konusudur. Bu ilişkilerin yoğunlaştığı durumlarda diller arası yakınlaşmalar artmaktadır. Bu yakınlaşma, kopyalama düzeyinde kalabilmekte veya melez dillerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Çok eski zamanların picin ve kreollerinin, bugün dil ailesi gibi görünmesi olası ihtimaller arasındadır.

Dil ailelerinin oluşumunda, ilk başta çiftçi dillerinin yayılmaya başladığı ve zaman içinde farklı nedenlerle bu etkileşimin artarak devam ettiği söylenebilir. Sonuç olarak, ata dillerin ilk oluşumunun tarım kültürü ve yerleşik hayata geçen gruplara dayandığını kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ancak sonraki süreçlerde gerçekleşen etkileşimleri ve dil ilişkilerini tespit etmek oldukça zor görünmektedir. Altay dilleri ailesinin aynı coğrafyayı paylaşan tarım nedeniyle bir araya gelmiş komşu diller topluluğu mu olduğu, yoksa aynı kökü ve tarım söz varlığını paylaşan akraba diller mi olduğunu söylemek mevcut verilerle mümkün değildir. Her iki düşüncenin de çok daha fazla kanıtı ihtiyacı vardır. Ancak toplumlar ve doğal olarak diller arasındaki sürekli ilişkinin varlığı, diller arasında genetik akrabalıktan ziyade dil ilişkisinin daha muhtemel olduğu düşüncesini doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2010). Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi. *TÜBAR- XXVIII- Güz*.
- Diamond, J. (2010). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*. Ankara: TÜBİTAK.
- Dybo, A. (1997). K kul'turnoj leksike praaltajskogo jazyka. *Balto-Slavjanskije issledovania* 1998-1996: 164-177.
- EDAL= Starostin, S., Dybo, A. ve Mudrak, O. (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*. Leiden&Boston: Brill.
- Gül, B. (2004). *Eski Türk Tarım Terimleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Hall, S.S. (2008). Son Neandertal. *National Geographic*, Ekim 2008.
- Kincses-Nagy, È. (2016). *Türkçe-Macarca Dil İlişkileri*. (Yayımlanmamış Bildiri). Hacettepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları. Ankara.
- Lewin, R. (2008). *Modern İnsanın Kökeni*. (N. Özaydın, Çev.). Ankara: TÜBİTAK.
- Picq vd. (2013). *Dilin En Güzel Tarihi*. (S. Rifat, Çev.). İstanbul: İş Bankası.
- Robbeets, M. (2017a). Farming/Language Dispersal, Food for Thought. *Language Dispersal Beyond Farming*. (M. Robbeets ve A. Savelyev, Ed.). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Robbeets, M. (2017b). The Language of the Transeurasian Farmers. *Language Dispersal Beyond Farming*. (M. Robbeets ve A. Savelyev, Ed.). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Robbeets, M. & Bouckaert, R. (2018). Bayesian phylolinguistics reveals the internal structure of the Transeurasian family. *Journal of Language Evolution*. 145-162.
- Róna-Tas, A. (1975). The Altaic Theory and the History of a Middle Mongolian Loan Word in Chuvash. *Researches in Altaic Languages*. 201-211. Budapest.
- Róna-Tas, A. & Berta, A. (2011). *West Old Turkic*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Savalyev, A. (2017). Farming-related Terms in Proto-Turkic and Proto-Altaic. *Language Dispersal Beyond Farming*. (M. Robbeets ve A. Savelyev, Ed.). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- User, Hatice Şirin (2008). Kamil Stachowski, Names of Cereals in the Turkic Languages, *Studia Turcologica Cracoviensia* 11, Edited by Stanislaw Stachowski, Krakow 2008: Jagiellonian University Institute of Oriental Philology, *TDAY-Belleten*. 56: 2008/2.
- Whitman, J. (2011). Northeast Asian Linguistic Ecology and the Advent of Rice Agriculture in Korea and Japan. *Rice (2011)* 4: 149-158.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

